

DEDE KORKUT'UN TÜRKİSTAN/ TÜRKMEN SAHRA NÜSHASINDA YER ALAN KÜLTÜREL UNSURLAR

Didem GENÇ*

Öz: Dede Korkut hikâyeleri Türk kültürünün kültürel kodlarını taşıyan önemli bir eserdir. Hikâyeler genelde Türk yaşayışı özelde ise Oğuz halkının gelenek ve görenekleri, töreleri, ahlakı, dili, edebiyatı ve günlük yaşayışı hakkında bilgiler içermektedir. Dede Korkut hikâyelerinin 2019 yılına kadar bilinen iki nüshası vardır. Dresden ve Vatikan nüshaları. Dresden nüshası bir mukaddime ve on iki hikâyeden oluşmaktadır. Vatikan nüshası ise eksik bir nüsha olmakla birlikte nüshada bir mukaddime ve altı anlatı yer alır. Son gelişmelerle birlikte bu nüshalara bir yenisi eklenmiştir o da Türkistan/ Türkmen Sahra nüshasıdır. Bu çalışmada eski nüshalardan ziyade bu yeni nüsha üzerinde durulacaktır. Soylamalar ve 13. hikâye “*Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi*” hikâyesinde yer alan kültürel unsurlar incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, kültür, hikâye, değerler.

CULTURAL ELEMENTS IN COPY OF SAHRA OF TURKISTAN/ TURKMEN

Abstract: Dede Korkut stories are an important work that comprise the cultural codes of Turkish culture. The stories contain information about the Turkish life in general and the traditions, customs, morals, language, literature and daily life of the Oghuz people. There are two copies of Dede Korkut stories known until 2019. Dresden and Vatican copies. The Dresden copy consists of a preface and twelve stories. Although the Vatican copy is an incomplete copy, the copy contains a preface and six narratives. A new one has been added to these copies which is Turkistan/ Turkmen Sahra copy with the latest developments. In this study, this new copy will be emphasized rather than old copies. The cultural elements in the story at the “Soylama and 13th story “Salur Kazan Kills the Seven Headed Dragon” will be examined

Keywords: Dede Korkut, culture, story, values.

Giriş

Dede Korkut hikâyeleri Türk kültür dünyasının sözlü ve yazılı yaratıcılığının bilinen en eski örnekleri arasında yer almaktadır. Bu hikâyelerde Türk dünyasına ve Oğuzlara ait gelenek ve görenekler, yaşayış biçimleri, gündelik hayat, sosyal ve ekonomik hayat, dil ve edebiyat, yerleşik ve göçebe hayat koşullarının örneklerini bulmak mümkündür. Dede Korkut Kitabı, Türk tarihi, kültürü, edebiyatı, sosyolojisi, psikolojisi, ekonomisi vs. hakkında bilgi almak isteyen

* Türkçe Öğretmeni/ Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi
Başvuru/Submitted: 9 Temmuz 2020 **Kabul/Accepted:** 19 Temmuz 2020

araştırmacılar için bir başucu kaynağı niteliğindedir. 19. yüzyıl başlarından itibaren bilinen bu metinlere yönelik ilk çalışmalar Kilisli Muallim Rifat (1876-1963) ile başlar. Heinrich Friedrich von Diez'in (1751-1817) kopyasını çıkardığı Dresden nüshasına ait metinler üzerine çalışmıştır. Daha sonra Muallim Rifat'ın bu çalışması Orhan Şaik Gökyay tarafından yeni harflere çevrilerek gerekli düzeltmeler yapıp yeniden yayınlanmıştır. Ettore Rossi (1894-1955) altı hikâye ve bir mukaddime içeren ikinci nüsha olan Vatikan nüshasını 1950'de bilim dünyasına duyurmuş ve bu alanda çalışmalar yapmıştır. 1958'de Muharrem Ergin (1925-1995) Dede Korkut Kitabının ilk ve tek bilimsel yayını gerçekleştirir. Ergin eserinde Dresden nüshasını esas alır (Tezcan - Boeschoten, 2018, 10).

Semih Tezcan ve Henrik Boeschoten 2001 yılında *Dede Kokut Oğuznameleri* adlı eseri yayınlar. Bu eserde Dede Korkut yazma nüshaları ve metin onarımı, yeni harflere aktarımı üzerine yapılan son bilimsel çalışmadır. Bundan sonra yapılan çalışmalar daha çok Dede Korkut Hikâyelerini içerik, anlam açısından çözümlemeye, yorumlamaya dayalı çalışmalardır (Deveci, 2017, 16). Bütün çalışmalara burada yer vermek asıl noktadan uzaklaşmamıza neden olacağından onu başka bir çalışmanın konusuna bırakarak bu noktada son gelişmelerden bahsetmek gerekir.

Dede Korkut Kitabının Türkistan/ Türkmen Sahra Nüshası (2019) orijinal metin, transkripsiyon yapılarak Latin harflerine aktarılmış şekli ve Türkiye Türkçesine aktarılmış şekli ile "*Soylamalar ve 13. Boy / Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi*" adlı kitapta yer almaktadır. Bu kitap Prof. Dr. Metin Ekici tarafından bilim dünyasına kazandırılmıştır.

Bu nüsha, pdf biçiminde olduğu için kâğıt ve kitap özelliği hakkında bilgiler yer almamaktadır. Eser 31 varaktan oluşmaktadır. İlk sayfadan 48. sayfaya kadar farklı konularda yazılmış 23 adet soylama yer almaktadır. 48. sayfanın 7. satırından itibaren "*Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi*" şeklinde yazar tarafından adlandırılan hikâye yer almaktadır. Eserde kullanılan dil özellikleri günümüz Türkçesine yakın, Türkmen Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesinin dil özelliklerini yansıtmaktadır. Metni yazıya geçiren kişi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Fakat metin sonunda yer alan "Hacilu'ya Allah rahmet eylesin." ibaresi "Hacılı" isimli birine sunulmuş olduğu düşüncesini yönlendirmektedir (Ekici, 2019, 20-21).

Bu metnin yazıya geçiriliş öyküsü ve yaratım tarihi hakkında kesin bilgiler yer almamaktadır. Dil özelliklerinden yola çıkarak 17. ve 18. yüzyılda yazıya geçirilmiş olabileceği düşünülmektedir (Ercilasun, 2019, 10). Araştırmalar sonucu dil özellikleri yönüyle Güney Azerbaycan coğrafyasına ait olduğu görülmüştür.

Soylamalarda doğal hayat, bitkiler, hayvanlar, silahlar, coğrafi özellikler, Oğuz Beyleri, İslam dini ile ilgili unsurlar, yerleşik ve göçebe hayat konu olarak işlenmiştir. Oğuz Beylerinin av ve savaş

hayatları, devlet ve ordu düzenleri, aile yaşantılarına değinilmiştir. Eser sonunda yer alan hikâyede ise olağanüstülükler yer almaktadır (Ekici, 2019, 24). Hikâyede ejderha ile savaş ve galibiyet teması işlenmiştir.

Dede Korkut Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası; Türk Dünyası'nın, Türk boylarının sahip olduğu temelinde var olan unsurları aktarmaktadır. "Kut Sahibi İnsan" olmak hikâyelerin temelinde yer alan unsurlardandır. Bu kişi milletini, devletini sever ve her türlü zorlukla mücadele eder (Ekici, 2019, 25). Yazarın söylemiyle bu nüsha içerisinde başta "kut sahibi insan" olmak üzere birçok kültürel unsurlar barındırmaktadır.

1. Soylamalarda Yer Alan Kültürel Unsurlar

1.1. Soylama 1

Soylama 1'de kültürel unsurlarımızdan çoğunlukla dini değerler yer almaktadır. Soylamalarda başlık kullanılmadığı için "Soylama 1, Soylama 2" şeklinde isimlendirilmiştir. Soylama 1'de görülen dini isimler olarak; Muhammed, Ali, Davud, Süleyman, İbrahim ve İsmail peygamberin adları geçmektedir. Uçmak, kâfir, cennet, ümmet, şefaath, huri, Miraç, Cebrail gibi dini ifadeler kullanılmıştır. Ayrıca Kur'an da geçen Hz. İbrahim ve oğlu İsmail nazarında kurban hadisesi aktarılmıştır. Hz. Süleyman'a bahşedilen hayvanlarla konuşabilme yeteneği, Hz. Davut'un demir ustası oluşu ve çeliği eritmesi hadisesi aktarılmıştır. Hz. Muhammed'in Miraç hadisesi ve ümmetine şefaathçi olacağı hadisesi de soylamada yer almaktadır. Soylamanın sonunda da Dede Korkut'un duası yer almaktadır. Türk ve İslam inanç sisteminin önemli vasıtalarından olan dua, Dede Korkut hikâyelerinde de geniş bir şekilde yer alır. Hikâyelerin çeşitli yerlerinde Peygamber'e salavatlar getirilir ve her hikâye Dede Korkut'un duası ile biter. Dualar toplu ve sesli olarak yapılır (Yılmaz, 2010, 144). Bu soylama da kültürel unsurlardan "dini değerler ve cesaret ve yiğitlik" değerleri görülmüştür. Hz. Ali'nin atı Döldül ve kılıcı Zülfikâr'dan bahsedilerek cesaret ve yiğitlik kavramı üzerinde durulmuştur.

1.2. Soylama 2

Soylama 2'de kültürel unsurlardan "dini değerler, cesaret ve yiğitlik ve merhamet, kopuz ve ozanlık" değerine rastlanılmaktadır. Kur'an, Kâbe, derviş, eren, mescit, âlim, mümin gibi dini terimler kullanılmıştır. Dini şahsiyetlerden İbrahim peygamber "Halilullah" sıfatıyla; Hz. Ali, Şah-ı Merdan sıfatıyla; din aşkına şehit olan peygamber torunları "İmam Hüseyin ve İmam Hasan", dervişlerden "Sultan Veyis-ül Karanî" isimleri geçmektedir. Peygamberin eşi Hz. Hatice ve kızı Hz. Fatma'nın da isimleri geçmektedir. Halep, Mısır, Şam gibi Arap ülkelerinde de bahsedilmiştir. Ayrıca hac ibadeti ve zekât sadaka, din uğruna savaş gibi kavramlarda geçmektedir. Soylamanın sonu da Dede Korkutun bir sözü ile bitirilmiştir. "... Serhatlerin yamacı, kalelerin kilidi,

düşmanların korkusu, "... Düşmanına heybet ile baktığında yürek yaran, Ayağını üzengiye bastığında dokuz tümen Gürcistan'a korku salan... (Cesaret ve yiğitlik). "... Borçluların harçlığı, çıplakların giysisi..." " ... Kopuz çalıp, boy boylayıp, soy söyleyen..." (Kopuz ve ozanlık) değerleri aktarılmıştır. "... Dedem der; "Hakk Teâlâ devlet ile bilgi versin." bu boylamanın sonu da Dede Korkutun sözü ile bitirilir. Devlet sahibi ve bilgili olmanın önemine değinilmiştir.

1.3. Soylama 3

Soylama 3'te kültürel unsurlardan "dini değerler, çocuk ve aile, sevgi ve saygı" kavramlarına değinilmiştir. Kur'an, ayet, uçmak, derviş gibi dini terimler ve Hz. Muhammed adı geçmektedir. "... Ayet ayet arı Kur'an dinin temeli, (Dini değerler, Kur'an okumanın önemi). Dini değerler dışında erkek ve kız evlat sahibi olmak kıyaslanarak aktarılmış ve erkek evlat sahibi olmak benimsenmiş ve övülmüştür. "... Yeni yetme yiğit oğlan evin süsü, ev güvenci / Yedi yaşında kızı olsa düşmandan beter..."denilerek kıyaslama yapılmıştır. "... Ayrıca yaşlılara duyulan sevgi ve saygı dile getirilmiştir. "... Aksakallı kocalar il düzeni, oba kutu, Ak pürçekli kadın kâhyalar sofraya düzeni, ev bereketi." (Evin yaşlı erkeklerinin kut sayılması, kutsal görülmesi, yaşlı kadınlarının evin düzeni ve bereketi olması ile büyüklere duyulan saygı ve sevgi işlenmiştir). Saygı, bireylerde ortak davranış kalıpları oluşturur ve insan davranışlarını yönlendirir. Dede Korkut hikâyelerinde de görülen saygı unsurunun günümüzde de yaşanmaya devam etmesi hikâyelerin kültürel devamlılığı sağladığının göstergesidir (Özdemir, 2017, 26). Soylamanın sonunda Dede Korkutun yalnızlık üzerine söylenmiş bir sözüne yer verilmiştir. "... Dedem der; "Yalnızlıktan, Kadir Allah saklasın canınızı!" Soylama Dede Korkuttun yalnızlığın zor olduğunu insanların birlik ve beraberlik içinde mutlu olduğunu belirten sözü ile bitirilmiştir.

1.4. Soylama 4

Bu soylamada daha çok özlü sözler yer almaktadır. Önemli şahsiyetlerden "Selçuk Bey" adı geçmektedir. Kültürel unsur olarak "cesaret ve yiğitlik" değeri görülmektedir. "... At yaklaşırsa da düşmanı çelikten kılıç keser..." (Cesaret ve yiğitlik). Özlü sözlerden bir kaçısı ise; "... İki düşman birleşince devlet basar, Güçlü iller içinde asaletli olan yener, Dolaşmış kara saç tarak açar..." bu sözler daha çok devlet kurma ve düzen üzerine söylenmiş bilgece sözlerdir. Soylamanın sonunda ise "... Dedem der; padişahlar huzurunda eskiden beri ozan çıkar." sözüyle bitirilmiştir. Buradan da bu sözlerin padişah huzurunda devletle ilgili söylenen özlü sözler olduğu fikrini düşünebiliriz.

1.5. Soylama 5

Bu soylamada da 4. Soylamanın devamı niteliğinde Dede Korkutun özlü sözlerine devam edilmiştir. Kültürel unsur olarak "dini değerler, cesaret ve yiğitlik" değeri görülmektedir. "... Kasıla kasıla gelirken, mert bir yiğidin/ Darbesine dayanır mı, dayanmak yok;" (Cesaret ve yiğitlik). "... Hakk Teâlâ bir yiğide verse, zengin kılsa/ Koruyup kolladıkça bu zenginlik/ O yiğidin

başından eksilir mi, eksilmek yok;" (Dini değerler). Önemli şahsiyetlerden "Selçuk Bey" adı burada da geçmektedir. Özlü sözler yine devlet kurma ve düzen üzerine söylenmiştir. Soylamanın sonunda "... *Dedem Korkut, Kalın Oğuz'un vasfını sayar olsa, tükenir mi, tükenmek yok.*" diyerek Oğuz halkı övülmüştür.

1.6. Soylama 6

Soylamada Dede Korkutun özlü sözlerine devam edilmiştir. Bu soylamada dikkati çeken Oğuz yaşantısını ayna gibi yansıtıyor olmasıdır. "... *Gök sümbüllü güzel dağlar/ ağır iller, al otağlar.../ Ormanında küheylan atlar.../ Sırtlarında kızıl geyik, kır teke.../ Çeşme suyu üstünde ala gölgelik.../ Taze meyvalar.../ Kızıl şarap.../ Av etinden tatlı kebablar...*" Oğuzların yaşadığı coğrafya, besledikleri hayvanlar, yedikleri ve içtikleri besin maddeleri hepsi bu sözlerde anlam kazanmaktadır. "... *Ayağında ak arpa, kızıl buğday ekilmese...*" yerleşik hayata geçilip tarımla uğraşıldığı, "... *Kısa yenli demir zırhlar.../ Kara çelik sağlam kılıçlar...*" demircilikle uğraşıldığı, çelikten kılıçlar yapıldığı bu sözlerden anlaşılmaktadır. Ayrıca bu soylamada dikkati çeken bir başka nokta da birçok silah isminin kullanıldığı ve çeşitli silahlar üretildiği "*kalkan, kılıç, yay, demir zırh, gürz*" gibi görülmektedir. Soylamanın sonunda "*Dedem soylu alp ozanlar, er neşesi*" denilerek kopuz ve ozanlık değerinden de bahsedilmiştir ve yiğitlerin övülmesi gerektiği aktarılmıştır. Dede Korkut hikâyelerinin sonunda kopuzuyla şiir söyler hem kahraman için hem de Oğuz halkı için dua eder. Dede Korkut ozanların piri olarak kabul edilir ve Dede Korkut'un ozanlığı önemli bir unsur olarak görülür (Alsaç, 2018, 24-25). Hikâyelerde görülen bu uygulama soylamalarda da görülmüştür. Sadece bu soylamaya baktığımız dahi Oğuzların tüm yaşantısı gözler önüne serilmektedir, diyebiliriz.

1.7. Soylama 7

Bu soylamada da özlü sözlere devam edilmiştir. "*Sakinmadan söz söyleyen sonra utanır.*" gibi söz kalıpları kullanılmıştır. Bir de alkış ve kargış örneği yer almaktadır. "*Bir Allah'ın izniyle günün doğsun, işin olsun/ Geçen günün geçmiştir, gelen günün hayra düşün.*" ifadeleri kullanılmıştır. Dede Korkut hikâyelerinde alkış ve kargışlar insanoğlunun duygu ve düşüncelerini karşı tarafa aktarma ihtiyacını giderdiği gibi insanların sevgisini, beğenisini ve kızgınlığını da dışa vurmanın bir yolu olarak kullanılmaktadır (Harmancı, 2012, 14). Soylamalarda ve 13. hikâyede de birçok yerde alkış ve kargış örnekleri görülmektedir.

1.8. Soylama 8

Bu soylamanın konusunu Oğuz Beyleri ve yiğitlikleri oluşturmaktadır. Soylama boyunca nice Oğuz beyi sayılmakta ve maharetleri dile getirilmektedir. Bayındır Han'dan başlayarak sırasıyla, Kazan Bey, Deli Dünder, Kara Budak, Yigenek, Emen, Afşar beyi gibi isimler sayılmaktadır. Bu isimlerden en dikkat çekici olan ve kültürel unsurları da yansıttığını düşündüğüm kişi Emen'dir.

Soylamada “*Mekke’ye varıp Peygamber’in yüzünü gören/ Hacı olup Mekke’nin örtüsüne el süren/ Oğuz’un içinde sahabe olan...*” şeklinde nitelendirilen Emen ismiyle Oğuzlar içerisinde sahabe olan, Oğuzlardan hac vazifesini icra eden, Kâbe’ye giden bir kişi görülüyor. Buradan yola çıkarak Oğuzların İslamiyet’i kabulü ve Dede Korkut adlı eserin geçiş dönemi eseri olması bir kez daha kanıtlanmıştır. Şehir isimlerinden, “Mekke, Mısır, Halep, Şam, Belh ve Buhara” adı geçmektedir. Soylamada ayrıca “merhamet, yiğitlik ve cesaret, dini değerler” de görülmektedir. “... *Mekke’ye varıp Peygamber’in yüzünü gören/ Hacı olup...*” (Dini değerler). “... *Çıplakların gömleği, borçluların harçlığı...*” (Merhamet). “... *Adabasa yerinde, heybetiyle yer çökerten/ Düşmanına heybet ile baktığında yürek yaran...*” (Cesaret ve yiğitlik).

1.9. Soylama 9

Soylamada dini değerler ve toplumsal değerler görülmektedir. “... *Tanıyıp bildiği öz beylerine ilgisiz bakan/ Başka beyler kulluğuna gidince/ Kimsesizsin denilerek dövülmez mi, sövülmez mi?*” (Toplumsal değerler). “... *Kara donlu dervişlere ilgisiz bakan/ Derin suda kalınca; “Hızı Nebi, Hızır İlyas; medet, medet!” diye diye ünlemez mi?*” (Dini değerler). Ayrıca namaz, din, Allah, Muhammed gibi ifadelerde geçmektedir.

1.10. Soylama 10

Bu soylamada “cömertlik, cesaret ve yiğitlik, dini değerler, alkış ve kargış, toplumsal değerler” yer almaktadır. “... *Alıp verip tükenmedi genç yiğit malı/ Vermez iken tükenir...*” (Cömertlik). “... *Koç yiğitler kuşanır has kılıcı...*” (Cesaret ve yiğitlik). “... *Hakk Teâlâ korusun canınızı.*” (Alkış ve kargış). “... *Vara gele yıpranmadı Kâbe yolu...*” (Dini değerler). “... *Ya baş verir, ya baş alır, erin koçu, yiğit hası.*” (Toplumsal değerler/ yiğitlik). Ayrıca soylamada “iftira, iftiracı, fitneci başı” gibi terimler de geçmiş ve Dede Korkut duasında “... *Kuru iftira belasından, Hakk Teâlâ korusun canınızı.*” demiştir.

1.11. Soylama 11

Bu soylamada kültürel unsurlardan “cesaret ve yiğitlik” örneği görülmektedir. “... *Mert yiğitler erdemidir/ Beyinin önünde hasım tutup yüz ağartmak.*” (Cesaret ve yiğitlik). Ayrıca “Taşkın çaylar/ kara dağlar/ savaş atı/ koyun sürüsü” gibi toplumsal yaşayış biçimlerinin örnekleri de soylamada yer almaktadır.

1.12. Soylama 12

Bu soylamada dikkati çeken “kut inancından” bahsedilmesidir. “... *Bir Allah’ın vergisi, yiğitlerde kut gerek...*” denilerek kut inancı aktarılmıştır. “... *Meydan okuyup gelen hasmı karşılamaya yürek gerek...*” (Cesaret ve yiğitlik). Ayrıca “Şah-ı Merdan Ali” denilerek cesaret ve yiğitlik unsuru Hz. Ali ile bağdaştırılmıştır. Dikkati çeken bir başka unsurda toplumda kadın değeridir. “... *İster er olsun, ister hatun/ Bu dünyada namusu ile çabalayan koçak gerek...*” sözüyle kadın ve erkeğin ayrı

tutulmadığı, kadınlarında yiğit ve cesur oldukları ifade edilmiştir. Namus konusuna önem verildiği kadın ve erkek için de geçerli olduğu belirtilmiştir. “... Dürüstlikle büyümüş, çabasıyla çarpışmış...” (Dürüstlük değerine değinilmiştir).

1.13. Soylama 13

“... Tekmeyle ölmez, yumrukla ölmez genç yiğit/ Öz beyi önünde, savaşta ölür...” denilerek cesaret ve yiğitlik kavramlarına değinilmiştir. “... Toy ile şölende ölür...” Toy ve şölen geleneği hakkında açıklamalar yer almaktadır. Türk kültür tarihinde karşımıza çıkan toylar değişik amaç ve koşullarda kullanılmıştır. İnsanları bir araya getirme, birlik ve beraberliği sağlama gibi amaçların yanında törenin gelecek kuşaklara aktarımı amacı da taşımaktadır. (Bakırcı, 2019, 131). Hikâyelerde toy ve şölenler örnekleri hemen her boyda görülmektedir. Soylamalarda da bu konuya değinilmiştir. Bu soylamada dikkati çeken asıl nokta hırsızlıktan bahsedilmiş ve cezasının ölüm olduğuna değinilmiştir. Suç ve ceza kavramlarına ilk kez bu soylamada yer verilmiştir. “... Hırsızlığa dadananlar; bir gider, iki gelir/ Üçüncüde yakalanıp ulu beyler gazabına uğrar/ Eziyet çekip çengelde ölür...” şeklinde ifade edilmiştir.

1.14. Soylama 14

Soylamada dini değerler ön plana çıkmaktadır. “... Dayanacaksan bir Allah'a dayan/ ...yerde gökte bir Allah'a güven...” şeklinde ifade edilmiştir. “Kur'an, Allah, Muhammed, ahiret” gibi dini terimler kullanılmıştır. Soylama bir dua ile bitirilmiştir.

1.15. Soylama 15

Bu soylamada diğer soylamalardan farklı olarak dikkati çeken yönü birçok şehir adı ve halk topluluğu özellikleri ile aktarılmıştır. Sırasıyla, “Kiyan şehri, İcan şehri, Karhun eli, Bayburt eli, Ebrul eli, Kürt eli, Uşani eli, Musul eli, Bağdat eli, Hemedan ile Dergezin şehri, Kerbela ve Kâşân eli, İsfahan şehri, Şiraz, Çerkes eli, Arap eli, Sindi eli, Kazvin eli, Germel ile Halhâl eli, Gilan eli, Erdebil şehri, Şirvan eli, Hıta eli, Gürcü eli, Rum eli, İrevan, Nahçıvan, Şerven eli, Tebriz eli, Ucan eli” şeklindedir. Soylamanın sonunda tüm bu yerleri alan Aslan Ali'dir denilmiştir. Burada ayrıca Dede Korkut'ta bu soyları çağırın bayat eri olarak övülmüştür.

1.16. Soylama 16

Soylamada hac, Kur'an gibi dini ifadeler kullanılmakla birlikte ilk defa burada kismet, kız isteme ve evlilik kavramları geçmektedir. Kültürümüzde evlilik, aile ve akrabalık ilişkileri doğumdan itibaren soya dayalı bir değer verme ve değer görme bağlamı üzerine kuruludur. Her doğum soyun devamı adına gerekli ve güç göstergesidir (Gençoğlu, 2017, 123). “... Kismeti açılrsa düve boylu kız sevinir/ Baba evinde muradına, maksuduna Hakk erişirse delikanlı sevinir...” şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca “menzil, kılıç, güz” gibi savaş aletleri yiğitlikle bağdaştırılarak aktarılmıştır.

1.17. Soylama 17

Soylamada nüsha içerisinde yer alan “*Salur Kazan'ın Yedi başlı Ejderhayı öldürmesi*” hikâyesine gönderme ilk kez burada yapılmıştır. Soylama boyunca Kazan Han ve yiğitlikleri aktarılmıştır. Ayrıca soylamada “ad verme/ ad kazanma” değerine rastlanılmaktadır. “... *Adım Deli Dönmez iken/ Ad Kazanan Kazan idim...*” şeklinde ifade olunmuştur. İç Oğuz Beyleri ve Dış Oğuz beyleri soylama da isim olarak geçmektedir. Ayrıca “Burla Hatun” ismi de ilk kez geçen kadın isimlerindedir ve bu soylamada yer almaktadır. “... *Padişah kızı, Boyu Uzun Burla Hatun'u/ Ödül olarak kazanan Kazan idim...*” burada Bayındır Han'dan da padişah olarak söz edilmektedir. Kazan Han'ın Padişah vekili olduğu da aktarılmıştır. Kazan'ın cesur ve yiğit bir bey olması ejderhayı da öldürebileceğinin habercisi olarak bu soylamada ifade edilmiştir.

1.18. Soylama 18

Soylamada örf, adet ve geleneklere bolca değinilmiştir. “... *Bilinmeyen yabancı ilden, yabancı yerden/ Oğuz senin içine bir kız gelip gelin ola...*” diyerek başlayan bölümde yabancı elden gelin alınca yaşanacak birçok sorun dile getirilmiş. “... *Bir ay geçmeden o gelin yaşmağının altından söylenmeye başla/ ... Kayınbabası ile kaynanasına laf yetiştire...*” büyüklere saygı ve sevginin önemi bir kez daha ifade edilmiştir. “... *Hakk Teâlâ o gelinden çocuk verse/ Dudakları yalama oğlu ola/ Beş yaşına girmeden yetmiş yaşında koçlara dil uzata...*” çocuğunda saygısız biri olacağı ifade ediliyor. “... *Ben Dede Korkut bu dünyada ne yaşadım/ Üç yüz altmışaltı yıl yaşadım/ Gün ortası ile ikindi arası kadar gün görmedim...*” zaman kavramı ve Dede Korkut'un yaşamı aktarılmıştır. Soylama sonunda Dede Korkut bu dünyayı iki kapılı bir kervansarayına benzetir.

1.19. Soylama 19

Dede Korkuta ait özlü sözlerin yer aldığı bir soylamadır. Kültürel olarak cesaret ve yiğitlik değerine örnek bulunmaktadır. “... *Mert yiğidin elinde bir değnek yeğ...*” (Cesaret ve yiğitlik). “Fakir ve tembel, hayır görmez isyankâr ve cimri zenginler” eleştirilir. Soylama bütün olarak bir eleştiri niteliğindedir.

1.20. Soylama 20

Bu soylamada işini iyi yapan her şey güzel olarak nitelendirilmiştir. “*Güven ve adaletle il yönetse hanlar güzel...*” devlet yönetiminin de düzgün olması gerektiği ifade edilmiştir. “... *Güzeller içinde en güzeli nedir?/ Yeri, göğü yaratan Allah güzel...*” (Dini değerler). Soylamanın sonunda da “Kadir Allah namerde iş düşürüp yalım yalım yalvartmasın.” denilerek dua edilmiş ve iyi dileklerde bulunulmuştur.

1.21. Soylama 21

Soylama boyunca insanın özüne, derinliklerine değinilmiş ve iyilik ve kötülük özden gelir fikri yansıtılmıştır. "... Altun ile gümüş sinide pas olmaz/ Altın ile gümüş pas tutarsa aslında karışıklık var sebep odur.../ Temiz etekli güzel kadınlar kavgacı olmaz/ Temiz etekli güzel kadınlar kavgacı olursa aslında karışıklık var sebep odur..." şeklinde ifade edilmiştir.

1.22. Soylama 22

Soylamada dini değerler yansıtılmıştır. "Beş vakit namaz, Muhammed, Ali, Kevser suyu iyilik yapmak, bağış" gibi ifadeler kullanılmıştır. "... Açların karnını doyursun, çıplakların sırtını örtün/ Gelen gidene iyilik yapıp bağış versin..." (Merhamet, dini değerler). Soylamada dikkati çeken bir başka nokta ise dil konusuna geniş bir şekilde yer vermesidir. "... İki ele tut deyince hazırcevap dil/ İki ayağa koş deyince haberci dil/ Gökyüzünden yeryüzüne indiren dil/ Yerde iken gökyüzüne çıkaran dil..." dilin insanı yüceltip aynı zamanda da tam tersi küçültmesi Hz. Âdem kıssasına da gönderme yapılarak aktarılmıştır. "... Gönül buyurmasa dil de söylemez bil..." denilerek de dil-gönül bağı ilişkisi aktarılmıştır. Öğüt verici ders niteliğinde sözlerden oluşan bir soylamadır.

1.23. Soylama 23

Bu soylamada kadın ve erkek ilişkisi işlenmiştir. "... Soylu Sancaklı Oğuz kızı helalinin koynundan çıktığında/ etrafında giyinip süslendiğinde/ Yiğidin gönlünü alıp rahatlattığında ..." şeklinde ifade edilmektedir. Soylama " Dedem der; "Kadir Allah koç yiğide yardım etsin." duası ile bitirilmektedir.

Buraya kadar 23 adet soylama ve içerisinde barındırdığı kültürel unsurlar üzerinde durulmuştur. Soylamaların konuları, içeriği hakkında bilgilere yer verilmiştir. Buradan sonraki kısımda 13. hikâye başlamaktadır.

2. Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi Hikâyesinde Yer Alan Kültürel Unsurlar

Hikâyede Kazan Han'ın yedi başlı ejderhayla olan mücadelesi ve sonundaki galibiyeti aktarılmıştır. Oğuz yaşantısı ve kültürel unsurlarında bolca yer aldığı bir hikâye metnidir. "... Kazan der: 'Beylerimle ala karlı, gök sümbüllü dağlara ava gitmiş...' (Av ve yağma). "... On bin düşman geldiğini işitince evime girdim. Yirmi bin geliyor deyince yerimden kımıldamadım... Seksen bin geliyor deyince ürpermedim..." (Cesaret ve yiğitlik). "... Akarsudan abdest aldım, alnımı yere koyup namaz kıldım, 'Ya Muhammed, Ya Ali, medet!' dedim." (Dini değerler). "... Yedi gün yedi gece kâfire kılıç çaldım." (Cesaret ve yiğitlik). "... Perverdigâr'a el açıp; Bir av avlayayım, yurduma avsız gitmeyeyim." (Dini değerler, Av ve yağma). "... Lala düşündü ki: Kazan dedikleri er yiğittir, mert yiğittir. Ejderhanın üstüne gitme desem, belki bana kızıp, öfkelenir ve gazap eder." (Cesaret ve yiğitlik). Türk ikonografisinde etimolojik açıdan Büke, Luu, Nek, Kök-Luu, Abırgan, Acırgan, İndel-Endek veya Yelbüke diye adlandırılan ejderha, erken dönemlerde güç, kuvvet, bereket

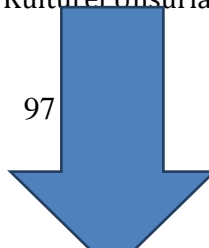
simgesi olarak kabul edilmiştir (Duman, 2019, 489). Kazanın ejderha ile mücadelesi de onun yiğitliğini gösteren mitolojik bir unsur olarak kullanılmıştır. Dede Korkut hikâyelerinde Oğuz beyleri cesaret ve yiğitlikleri ile anılmıştır. Kâfirle olan mücadelenin yanı sıra “*Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi*” hikâyesinde olduğu gibi olağanüstü varlıklarla da mücadele edilmiştir. “... Yatmış, uyurken er öldürmek mertlik olmaz...” (Toplumsal değerler). “... Yedi gün yedi gece Padişah'ı konuk etti.” (Toy, şenlik). “... Dedem Korkut der: Kazan gibi koçak yiğit bu dünyadan geldi, geçti.” (Alkış ve kargış).

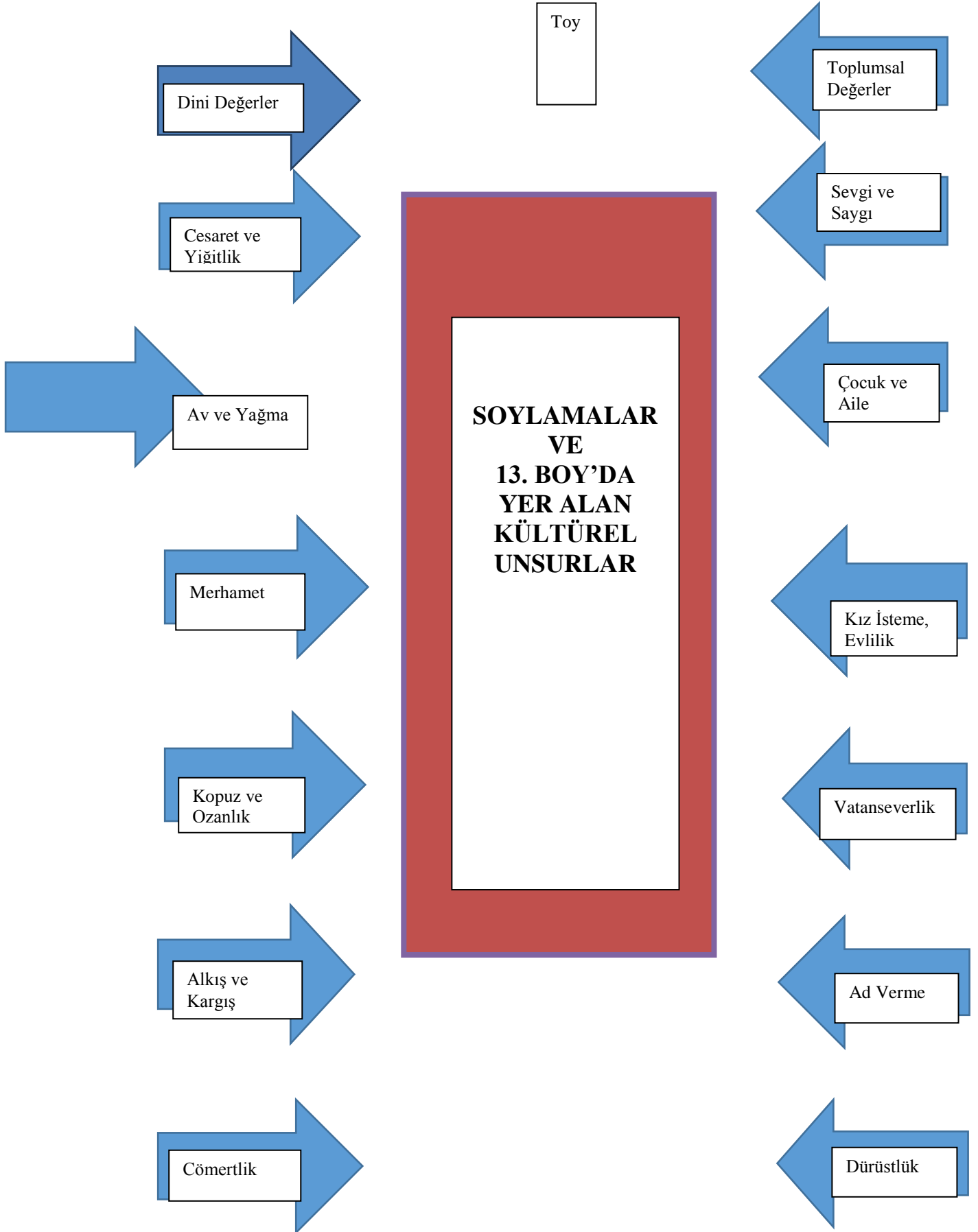
Hikâye “*Hacilu'ya, Allah rahmet eylesin.*” sözüyle bitmektedir.

Hikâyede olağanüstü olaylar ile gerçek iç içe verilmiştir. Mitolojik bir kavram olarak ejderha mitinin kullanılması ve Kazan Han'ın onunla olan mücadelesinin işlendiği bu metin eserin geçiş dönemi eseri olduğunu bizlere göstermektedir. Ayrıca Kazan Han'ın mitolojik bir varlık ile olan savaşı da kazanması onun ne kadar güçlü bir Oğuz beyi olduğunu ve Bayındır Han'ın vekili olmayı hak ettiğini de açıklar niteliktedir.

Bu yeni nüshada diğer nüshalarda olduğu gibi Türk kültür dünyasına açılan yeni bir kapıyı aralar biz okuyuculara, yeter ki bakmasını bilelim.

Şekil 1.1: Soylamalar ve 13. Boy 'da Yer Alan Kültürel Unsurlar

Şekil 1.1'de görüldüğü üzere “Soylamalar ve 13. Boya'da” birçok kültürel unsur yer almaktadır. Toplumsal değerler, dini değerler, ad verme, sevgi ve saygı, cesaret ve yiğitlik, alkış ve kargış, cömertlik, dürüstlük, toy, kız isteme ve evlilik, kopuz ve ozanlık, merhamet, çocuk ve aile, av ve yağma, vatanseverlik bunlar arasında sayılabileceklerin bir kısmını oluşturmaktadır. “Soylamalar ve 13. Boy” incelendiğinde bu unsurlara eklemeler yapmak mümkündür.

Sonuç

Dede Korkut'un Türkistan nüshasında yer alan kültürel unsurlar hikâyelerin yapısında yer alan temel öğelerdendir. Hikâyede Türklerin yaşayışı, gelenekleri ve görenekleri, töreleri, ahlakı, dili, dönemin kültürü, yaşam şekli vd. hakkında bilgiler içermektedir.

Çalışma sonucunda incelenen yirmi üç adet soylamada dikkati çeken her soylamanın kendi içerisinde bir bütünlük sağladığı gibi esere bütüncül bakıldığında da 13. hikâyeye de dâhil olmak üzere nüshanın birbiri ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Soylama 17'den itibaren hikâyenin içeriği de yansıtılmaktadır. Soylamalarda devlet yönetimi, ekonomi, dil, tarih, edebiyat, Oğuzların günlük yaşantısı, ekonomik hayatlarına dair önemli bilgiler yer almaktadır. Soylamalarda geçen önemli şahsiyetler; din büyükleri, peygamberler ve Oğuz beyleridir. Birden fazla yerde şehir adları geçmekle birlikte Soylama 15'de tamamen bu konu ele alınmıştır. “Mekke, İsfahan, Bayburt, Rum, Gürci, Tebriz, Kâşân” gibi birçok şehir adı geçmektedir. Soylamaların neredeyse hepsinde dini değerlere yer verilmiştir. Ancak bu konuda diğerlerine göre daha fazla örnek belirlediğimiz soylama 1'dir. Kut inancının açıkça belirtildiği yer Soylama 12'dir. Ayrıca soylamalarda Hz. Ali atı “Düldül” ve kılıcı “Zülfikâr” ile anılmaktadır. Cesaret ve yiğitlik konusunda Ali övülmektedir. Soylama 15'de sayılan tüm şehirleri alması fethetmesi yönüyle de Ali övülmektedir. Hz. İbrahim, kurban hadisesinde oğlu İsmail ile anılmaktadır. Ayrıca cömertliği ve paylaşımcı kimliğiyle de soylamada yer almaktadır. Hz. Muhammed şefaatçi olması ve miraç hadisesi ile Hz. Süleyman kuşlarla söyleşmesi, hayvanlarla konuşabilmesi yönüyle aktarılmıştır. Demirci ustası olarak Hz. Davut ve çeliği eritmesi hadisesine yer verilmiştir. Hac, namaz, Kur'an, din, uçmak, cennet, huri, nebi gibi dini terimler kullanılmıştır. Peygamberin eşi Hz. Hatice ve kızı Fatma, torunları Hasan ve Hüseyin'in adı da soylamalarda geçmektedir. Dede Korkuttun özlü sözleri soylamaların hepsinde yer almaktadır. Dikkati çeken diğer noktalar ise birçok silah adının “gürz, kılıç, yay, kalkan” gibi geçmesi ve cesaret yiğitlik değeri üzerinde durulması savaşçılık ve devlet yönetiminin benimsenmesidir.

“Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi” hikâyesinde ise “av ve yağma, cesaret ve yiğitlik, dini ve toplumsal değerler” yer almaktadır. Ejderha miti hikâyede kullanılarak Kazan'ın onunla olan mücadelesi aktarılmıştır. Hikâye, olağanüstü olaylara yer vermesi mitolojiden yararlanması yönüyle bu nüshanın da diğer nüshalarla benzer özellikler sergilediğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Alsac, Fevziye. “Dede Korkut Hikâyelerinde Kültürel Bellek Bağlamında Gelenekler”. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature* 4/1 (Ocak 2018): 17-35.
- Bakırcı, Nedim. “Dede Korkut Bağlamında Oğuzlarda Toy Geleneği”. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 7/20, (Aralık 2019): 130-142.
- Deveci, Ümrâl. *Dede Korkut Anlatılarında Doğa ve Kültür*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2017.
- Duman, Harun. “Türk Mitolojisinde Ejderha”. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi* 5/11, (Ocak 2019): 482-493.
- Ekici, Metin. *Soylamalar ve 13. Boy Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2019.
- Ercilasun, Ahmet. “Dede Korkut'un Yeni Nüshası Üzerine Konu-Bağlantılar-Yer-Zaman-Okuyuş”. *Dil Araştırmaları Dergisi* 24 (Bahar 2019): 7-13.
- Gençoğlu, Gencer. “Dede Korkut'ta Aile Kavramının Sosyal Genetiği Üzerine”. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 4/12 (Ocak 2017): 120-145.
- Harmancı, Meriç. “Dede Korkut Hikâyelerindeki Alkış ve Kargışlara İşlevsel Bir Yaklaşım”. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 23 (Ocak 2012): 1-17.
- Özdemir, Cafer. “Dede Korkut Kitabında Saygı”. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları* 16/16 (Ocak 2017): 7-29.
- Tezcan, Semih – Boeschoten, Hendrik. *Dede Korkut Oğuznameleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018.
- Yılmaz, Kemale. “Dede Korkut Destanında Dua”. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 5/2 (Ocak 2010): 144-157.